

Arthur TULUȘ

SITUAȚIA REFUGIAȚILOR ÎN JUDEȚUL COVURLUI ÎNTRE 1939-1940

The Situation of the Refugees in Covurlui County
between 1939 and 1940

The issue of the refugees was brought about both by the disappearance of Poland in 1939 and by Romania's territorial losses in the tragic year 1940. The whole country had to deal with it. Covurlui County and implicitly the city of Galati offered shelter to the Polish civilian refugees for many reasons. Galati became a turning point for the changing of population between USSR and Romania when Basarabia and the northern part of Bucovina were given away to the Russians. Many German ethnics who were repatriated from these territories and also from other Romanian territories were temporarily camped in Galati. Giving away the Cadrilater and the north-western part of Transylvania affected the county due to the changing of population.

Modificările de frontieră datorate războiului sau altor mijloace de presiune aduc spre dezbateră o amplă problemă, cea a refugiaților. Aceștia reprezintă o masă de oameni dislocați, siliți de împrejurări să-și părăsească domiciliul și, în cele mai multe cazuri, toată averea. Aflați în căutarea unui nou loc de muncă sau al unui nou domiciliu, refugiații produc în teritoriul în care s-au așezat bulversarea ordinii existente și o stare de anarhie, ceea ce necesită intervenția autorităților, din dorința de a limita această tendință, prin acordarea, în primă fază, a unor ajutoare în bani și alimente, pentru asigurarea unui minim necesar de existență și, apoi, prin măsuri menite să-i sedentarizeze pe refugiați.

România a fost nevoită să se confrunte cu problematica primirii de refugiați încă din 1939, datorită ocupării Poloniei, însă complexitatea și tragismul fenomenului a fost cunoscut abia în anul următor, când statul român a suferit grave amputații teritoriale. Studiul

nostru își propune să ilustreze tocmai modul în care complexul fenomen al mutațiilor de populație a afectat regiunea de la gurile Dunării, în ceea ce, conform organizării administrative interbelice, reprezenta județul Covurlui. Amplasarea geografică a județului, la intersecția unor importante rute înspre / dinspre teritoriile afectate de conflictul mondial, existența unor numeroase comunități minoritare etnic și confesional, precum și importanța economică a portului Galați, făceau regiunea Dunării de Jos una extrem de atractivă pentru potențialii refugiați.

Trebuie precizat faptul că obiectivul nostru nu este acela de a contabiliza intrările și plecările în și din județ, pe considerentul că această acțiune ar fi imposibil de realizat la nivelul unui teritoriu atât de restrâns și din lipsa unor informații concludente. Vehicularea, pe baza unor date arhivistice sau istoriografice, a unor cifre privind numărul refugiaților existenți într-un anumit moment, are simpla menire de a evidenția complexitatea fenomenului ca atare. Vom realiza, prin urmare, o analiză a surselor documentare locale din perioada 1939-1940, relative la aflusul de refugiați de diverse etnii în județul Covurlui, urmărind îndeosebi modalitatea în care autoritățile locale au reglementat statutul acestora, încercând să facă față unor grave probleme economico-sociale.

Consecință directă a Pactului Ribbentrop-Molotov¹, Polonia a dispărut de pe harta politică a lumii, în urma atacului german (1 septembrie 1939) și al celui sovietic (17 septembrie 1939)². În România, Consiliul de Coroană a decis la 6 septembrie 1939³, în unanimitate, neutralitatea țării, însă atitudinea binevoitoare față de poporul polonez este evidentă chiar prin simpla analiză a reacției Berlinului⁴ și a Moscovei⁵ față de atitudinea guvernului de la

¹Textul tratatului și protocolul adițional secret, în Michael Lynch, *Stalin și Hrușciiov: U.R.S.S., 1924-1964*, București, 1994, p 102-106.

² Vezi pe larg Winston Churchill, *Al doilea război mondial*, vol I, București, 1997, p 162-169.

³ *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, 1986, p 231.

⁴ Dumitru Șandru, *Mișcări de populație în România (1940-1948)*, București, 2003, p. 177. La 12 septembrie 1939, ministrul de externe german, Joachim von Ribbentrop a cerut, în mod expres, autorităților române neacordarea de azil oficialităților politice și militare polone, precum și dezarmarea formațiunilor militare ale acestei țări pătrunse pe teritoriul statului român. Premierul român a

București față de noul conflict. Autoritățile române au primit numeroși refugiați polonezi civili și militari, oferindu-le ospitalitatea sau dreptul de tranzit prin România. Printre ei se regăsesc și cei mai importanți demnitari ai statului polonez: președintele Ignacy Moscicki, instalat la palatul mitropolitan din Cernăuți, mutat la Craiova, stabilit mai târziu în Elveția; primul ministru Slawoj Skladkowski, care a locuit la Băile Herculane, la București, iar în final s-a îndreptat spre Turcia; de asemenea, fostul ministru de externe Josef Beck, care a avut pe rând domiciliul la Slănic Moldova, Brașov și în comuna Singureni, județul Vlaşca, unde a decedat în 1944⁶. Singura concesie făcută de statul român în urma numeroaselor insistențe și amenințări germane a fost internarea refugiaților polonezi în localități diferite, îndepărtate una de alta⁷.

Încercând să controleze afluxul de refugiați polonezi, guvernul de la București a organizat pe lângă Ministerul de Interne un Serviciu special, transformat la 27 septembrie 1939 în “Comisariatul general pentru evidența și asistența refugiaților polonezi”, organism care a funcționat până la 1 ianuarie 1944⁸. Polonezii pătrunși în România au fost împărțiți în trei categorii: oficialități, militari și civili. Dintre aceștia, doar civilii erau considerați “cetățeni liberi”, putându-se așeza teoretic unde doreau, însă, în realitate, autoritățile române i-au dirijat, în general, spre sud, încercând să-i îndepărteze cât de mult posibil de

respins intervenția germană și, mai mult, a facilitat tranzitul tezaurului Băncii Poloniei până la Constanța unde a fost imbarcat pe un vas englez.

⁵ Ion Constantiniu, *România, Marile Puteri și problema Basarabiei*, București, 1995, p. 46. La 20 septembrie 1939, V. M. Molotov l-a întrebat pe Nicolae Dianu, ministrul român la Moscova, într-o manieră nediplomatică și agresivă, de ce statul român a permis guvernului polon, Statului Major și militarilor să se refugieze pe teritoriul României. În ciuda răspunsului diplomatului român, că respectivele unități militare poloneze fuseseră dezarmate, Molotov a acuzat statul român de nerespectarea neutralității.

⁶ Nicolae Ciachir, *Marile Puteri și România (1856-1947)*, București, 1996, p. 241-242. După părerea sa și a majorității istoricilor români, statul nostru a primit circa 100 000 de refugiați polonezi (60 000 militari și 40 000 civili). După alte surse străine numărul ar fi mai mic. Vezi D. Șandru, *op. cit.*, p. 176.

⁷ D. Șandru, *op. cit.*, p. 177.

⁸ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 242.

fostele granițe româno-polone și, în acest mod, să menajeze susceptibilitățile vecinului de la răsărit, și așa destul de nemulțumit⁹.

În acest context, nu trebuie să neglijăm importanța strategică a portului Galați pentru comerțul și economia țării noastre. De aceea, în raza județului Covurlui nu s-au stabilit decât refugiați civili, în număr destul de mic. La 1 ianuarie 1940 au fost identificați 165 de refugiați civili polonezi cu diferite profesii: meșteșugari, intelectuali, avocați, funcționari de stat și particulari, industriași și comercianți, arhitecți etc. Evidența a fost realizată de colonelul G. Teodorescu, prefectul județului, din ordinul Ministerului de Interne, în vederea acordării alocației pe o zi convenită refugiaților. Suma alocației a variat între 100 de lei de bărbat, 80 de lei de femeie și 50 de lei de copil¹⁰. Această modalitate de acordare a alocației zilnice s-a menținut până la 12 aprilie 1940, când, prin decizia cu nr. 923k a aceluiași minister, sumele acordate s-au modificat: 100 de lei pe zi pentru adulți și 50 de lei pe zi pentru copiii sub 18 ani. Familiile refugiaților polonezi compuse din mai mult de trei persoane au primit, drept maxim de alocație, o sumă egală cu alocația a trei persoane mature¹¹.

În urma unui ordin venit din București, autoritățile locale aveau datoria de două ori pe lună să efectueze statistici privind veniții și plecări din județ¹². Până la pierderea Basarabiei de către România numărul refugiaților polonezi a crescut ușor. Cu ocazia modificării modalității de acordare a alocației, la 17 aprilie 1940, a fost realizată o nouă listă completă cu beneficiarii ei, în ea regăsindu-se 207 persoane¹³. Se pare că, în această lună, asistăm la numărul cel mai mare de refugiați polonezi care au fost prezenți pe raza județului. Pierderea Basarabiei a determinat scăderea numărului lor, deoarece județul Covurlui a devenit un județ de graniță și este binecunoscută

⁹ D. Șandru, *op. cit.*, p. 177-178. Refugiații militari poloni au fost concentrați obligatoriu în mai multe tabere situate în sudul României.

¹⁰ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 65/1940, f. 1-3.

¹¹ *Ibidem*, f. 71

¹² *Ibidem*, f. 13, 15, 41, 42, 62-65, 76, 78, 79, 82, 84, 87. Listele sunt realizate la începutul și la jumătatea fiecărei luni și nu cuprind persoanele care au primit ajutorul financiar ci, doar, refugiații polonezi care au plecat sau care s-au așezat între timp în județ.

¹³ *Ibidem*, f. 71-74

dorința autorităților de a evita așezarea refugiaților în asemenea zone. În al doilea rând, majoritatea polonezilor au considerat țara noastră ca zonă de tranzit spre o anumită parte a Europei și, mai ales, spre Lumea Nouă, iar această tendință a fost accentuată de pierderile teritoriale suferite de România, de instaurarea statului național-legionar (septembrie 1940) și, nu în ultimul rând, de evoluția războiului. La 20 iulie 1940, Prefectura Județului Covurlui a raportat că, la acea dată, rămăseseră în județ doar 75 de refugiați, restul fiind evacuați și transferați, conform ordinelor primite de la “Comisariatul general pentru evidența și asistența refugiaților polonezi”¹⁴. După instaurarea regimului antonesciano-legionar, în urma unor presiuni ale Berlinului, autoritățile române au încercat, fără prea mari eforturi, să limiteze părăsirea țării de către refugiații poloni cu vârste cuprinse între 18 și 40 de ani¹⁵. Direcția Generală a Poliției, prin adresa nr. 34889 înaintată Comisariatului, care se ocupa cu situația lor, informa că, “datorită împrejurărilor actuale, cursele de vapoare sunt suspendate și s-a dispus amânarea plecării din țară a civililor poloni hotărâtă pe 1 noiembrie 1940”¹⁶. Cu toate acestea, refugiații erau obligați să-și obțină pașapoartele până la data de 10 noiembrie 1940¹⁷. Desființarea ambasadei Poloniei din România, la 1 noiembrie 1940, a ridicat problema locului de unde aceștia își puteau procura pașapoartele. Autoritățile locale, neputând să ofere informații civililor polonezi de pe raza județului, au întrebat, la 5 noiembrie același an, Direcția Generală a Poliției. Răspunsul a survenit târziu, la 27 noiembrie, cetățenii polonezi fiind sfătuiți să-și obțină pașapoartele, direct sau prin delegație, de la Legația Republicii Chile, sub protecția căreia fuseseră trecuți¹⁸.

Pentru a apăra mai bine interesele refugiaților polonezi, la Galați s-a constituit un Comitet polonez, având drept președinte pe Stanislav Siecovski¹⁹. În țară au funcționat mai multe Comisii pentru asistența și ajutorarea refugiaților polonezi, printre care se regăsește și o

¹⁴ *Ibidem*, f. 87

¹⁵ D. Șandru, *op. cit.*, p. 179.

¹⁶ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 58/1940, f. 11.

¹⁷ *Ibidem*

¹⁸ *Ibidem*, f. 21.

¹⁹ *Ibidem*, f. 24.

comisie americană. În Covurlui, aceasta a intervenit la 9 noiembrie 1940, cerând autorităților mutarea refugiaților de bună voie în două tabere, una fiind la Băile Govora, iar cealaltă la Caracal²⁰. Răspunsul oficialităților locale a fost favorabil, cei în cauză fiind transferați în ziua de 2 decembrie acel an. După mutarea lor, autoritățile locale au comunicat la București identificarea în oraș a doar opt refugiați poloni²¹.

La sfârșitul anului 1940, guvernul german a obținut acordul, în principiu, din partea autorităților române, pentru strămutarea la muncă forțată în Germania a soldaților polonezi care se mai aflau în România, nu însă și a ofițerilor. Din motive necunoscute, planul a fost abandonat. Posibil, în deșeurile planului, un rol important l-a avut și opoziția oficialităților române, pe lângă cea a celor ce urmau să fie transferați²².

Analizând situația refugiaților poloni din țara noastră între 1939-1940, putem spune, pe bună dreptate, că oficialitățile locale și centrale au înțeles să respecte principiul ospitalității în condiții interne și internaționale extrem de dificile.

Dacă, până în acest moment, analiza noastră s-a concentrat asupra modului în care autoritățile române au făcut față unor refugiați străini, tragedia poporului român a început prin acceptarea ultimatumului sovietic la 28 iunie 1940 și prin cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei²³. Datorită poziției sale, județul Covurlui a fost direct implicat în repatrierea românilor basarabeni, dar și în manifestarea unui fenomen invers, de trecere din România în Uniunea Sovietică. Trebuie precizat de la început că, din teritoriile cedate, au trecut în

²⁰ *Ibidem*, f. 33.

²¹ *Ibidem*, f. 41. La 2 decembrie 1940 se mai aflau refugiați: Klein Isaac, Klein Emanoil și Klein Iadwiga, toți fără alocații; Deknig Irena, Deknig Lucia și Benka Iadwiga, primele două orfane, minore, internate la Institutul catolic Notre Dame de Sion și Gorginska Sofia alături de copilul ei Tadeus, ea fiind de origine etnică românească, soțul ei, fost funcționar, aflându-se în București.

²² D. Șandru, *op. cit.*, p. 179-180.

²³ Vezi I. Constantin, *op. cit.*, p. 41-100. Teritoriul cedat Uniunii Sovietice de România avea o suprafață de 50.726 km² și o populație de 3 776 309 locuitori din care 53,49% erau români, 10,34% erau ruși, 15,50% erau ruteni și ucraineni, 7,27% evrei, 4,91% bulgari, 3,31% germani și 5,12% alții.

România nu doar basarabeni și bucovineni de naționalitate română, ci și persoane de altă etnie²⁴.

Drama administrației, armatei și a civililor basarabeni și bucovineni a început prin nerespectarea de către autoritățile sovietice a termenelor necesare evacuării provinciei. Conform planului de evacuare, elaborat de Comandamentul român, trupele sovietice urmau să ajungă la Prut în ziua de 3 iulie 1940, ora 13⁰⁰, însă au atins noua graniță încă din 29 și 30 iunie²⁵. Datorită acestei situații, retragerea s-a precipitat, neputându-se desfășura în bune condiții. Din Basarabia nu au putut fi retrase decât puține arhive²⁶, iar refugiații au avut posibilitatea să-și ia cu ei doar bani, nu și obiecte de valoare²⁷.

Autoritățile locale s-au mobilizat în vederea primirii și încartiruirii refugiaților basarabeni și bucovineni. Astfel, încă din 28 iunie, prin decizia nr. 15540, Primăria Galați “dispune formarea unor echipe de lucru începând din această zi de la orele 14”²⁸. Printr-o ordonanță emisă de primarul Galaților, Constantin Stoilow, s-a interzis specula pe seama refugiaților²⁹. Evoluția prețurilor de pe piață a principalelor produse alimentare, în lunile ce au urmat pierderii celor două provincii, confirmă stoparea acestui flagel de către autoritățile locale³⁰.

Evacuarea Basarabiei a produs și situații hazlii, dar mai ales tragice. În prima categorie amintim rătăcirea unei turme de oi caracul

²⁴ D. Șandru, *op. cit.*, p. 18.

²⁵ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 262.

²⁶ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 195-196. Au putut fi recuperate doar o parte din arhivele orașului Cahul (909 registre și dosare la care s-au adăugat alte 3 lăzi aparținând Administrației Financiare), ale orașului Ismail (61 registre și dosare), ale comunei Cismichioi din județul Ismail (51 registre și dosare) și ale comunelor Alexăndreni și Feștești din județul Tighina (112 registre și dosare).

²⁷ *Ibidem*, f. 178. Generalul Aldea, delegatul României în Comisia mixtă româno-rusă de la Odessa, a cerut la 6 septembrie 1940 să se ia câte o declarație de la persoanele ce s-au repatriat asupra tratamentului care le-a fost aplicat și dacă li s-a permis să ia obiecte de valoare. Răspunsul dat la ultima problemă este negativ.

²⁸ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 86/1940, f. 3-4, 6, 9, 12.

²⁹ *Ibidem*, f. 4.

³⁰ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 176/1940, f. 3, 10, 15, 17, 19, 22. Sunt liste cu prețurile pentru lunile iulie-decembrie ale celor mai importante produse ce se găseau pe piața orașului.

și de vaci aparținând deputatului Marchetti, evacuate din Chișinău³¹. Printre situațiile cu urmări tragice consemnăm episodul petrecut în comuna Foltești, unde mai mulți evrei au căutat să treacă fraudulos Prutul. Unul dintre ei a fost prins de un locotenent aparținând Regimentului 19 Infanterie și a fost împușcat, confiscându-i-se și toată averea³². Se pare că acest episod a fost urmarea umilințelor suportate de armata română cu ocazia evacuării Basarabiei de la minoritarii evrei din provincie³³.

Încă din 28 iunie 1940 s-a hotărât plasarea în interiorul țării a funcționarilor români basarabeni. S-a interzis astfel cantonarea de-a lungul noii frontiere cu Uniunea Sovietică pe o distanță de 30 de kilometri și stabilirea în Moldova a refugiaților care nu aveau aici avere sau legături apropiate de rudenie³⁴. Aceste măsuri nu s-au respectat în totalitate, deoarece mulți refugiați au sperat că abandonarea domiciliului era o măsură temporară și au căutat să nu se îndepărteze de Prut.

După șocul inițial cauzat de ultimatumul sovietic, atât autoritățile centrale, cât și cele locale, au luat măsuri în vederea asigurării ordinii interne și a securizării noii frontiere. Direcția Generală a Poliției și Siguranței Statului a cerut respectarea următoarelor măsuri:

“1. Întreg personalul de jandarmerie și poliție retras din teritoriile cedate să fie întrebuințat pentru a dubla toate posturile de trecere înființate pe frontiera româno-rusă precum și în zona armatelor.

2. În acord cu armata să se așeze posturi la intrările în orașe și patrule în interior cu scopul de a preveni acțiunea de spionaj și sabotarea.

3. Gărzile naționale, premilitarii, quarzii comunali, agenții agricoli și cât mai mulți cetățeni români să fie înarmați cu armele depuse de minoritari.

4. Elementele de origine germană, refugiate sau demobilizate din Basarabia și Bucovina să fie dirijate în interiorul Transilvaniei unde vor fi primite și îngrijite de comunitățile respective până vor pleca în Germania.

³¹Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 36/1940, f. 5.

³²*Ibidem*, dosar 39/1940, f. 187.

³³Vezi D. Șandru, *op. cit.*, p. 20-26; Ion Constantin, *op. cit.*, p. 101-102.

³⁴D. Șandru, *op. cit.*, p. 19-20.

5. Trenurile ce vin din teritoriile cedate să nu se oprească dacă e posibil decât la Buzău și Mizil, unde călătorii vor fi debarcați și repartizați prin grija prefectilor de județe și a comitetelor locale cât mai departe de zona armatelor. Un asemenea post polițienesc va fi înființat și la Brăila pentru refugiații ce vin pe Dunăre. Fiecare individ va fi cercetat amănunțit de către un personal polițienesc numeros și specializat.

6. În zona armatelor pot rămâne doar acei refugiați ce au rude și în nici un caz evreii”³⁵.

În vederea luării unor măsuri privind securizarea noilor frontiere, la 10 august 1940, s-a încheiat un protocol între Marina Comercială (delegat căpitan Comandor R. Ștefănescu), Marina Regală (căpitan Comandor T. Isvoranu), Ministerul de Interne (maiorul G. Ulea), Ministerul de Finanțe (G. Fițescu) și Batalionul II/5 Grăniceri Pază Galați (căpitan V. Gruia) privind înființarea unui post de control la Pisica³⁶.

Numărul basarabenilor care au trecut Prutul în aceste prime zile este dificil de stabilit, mărturiile fiind imprecise. O informație în acest sens datează din 3 iulie 1940, când prefectul județului Covurlui, Romulus Burbea, a comunicat Ministerului Economiei Naționale că “pe teritoriul județului se găsesc 10.000 de refugiați, fiind nevoie de făină sau grâu pentru hrană și de autovehicule pentru transportul alimentelor și al trupelor”³⁷. Cert este că erau numeroși, de vreme ce pentru hrănirea acestora primăria a cerut, la 3 iulie, Manutanței locale să pună zilnic la dispoziție câte 3.000 de pâini ce erau plătite dintr-un fond special al Ținutului Dunărea de Jos. Și această cantitate era insuficientă deoarece, în ziua următoare, Comandantul III Teritorial, Serviciul Intendenței, a comunicat Primăriei că a dat ordin Manutanței Garnizoanei Galați să ofere 5.000 de pâini zilnic pentru refugiați, contra cost³⁸. O altă dovadă a numărului mare de refugiați a fost dată

³⁵ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 91-92.

³⁶ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 22/1940, f. 47-49. Măsura a fost luată deoarece pe Dunăre treceau vase încărcate cu persoane ce nu erau controlate de autorități în privința identității și a destinației și printre ei se puteau strecura persoane indezirabile statului român.

³⁷ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 9.

³⁸ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 86/1940, f. 11 și 14.

de comunicarea făcută de primarul Constantin Stoilow Ministerului de Interne, la 25 iulie 1940, prin care s-a precizat că suma dată de Ținutul Dunărea în valoare de 237.000 lei pentru asistența evacuaților era insuficientă. Acești bani fuseseră cheltuiți pentru procurarea alimentelor distribuite prin cantinele din Galați (gară, port, Barboși) și din comuna Oancea³⁹. Prin adresa nr. 09547, Primăria Galați cerea Ministerului de Interne alocarea unei sume suplimentare de 200.000 de lei, justificată în felul următor: 150.000 de lei pentru plata furnizorilor și 50.000 de lei pentru cazarea a 60.000 de germani din sudul Basarabiei în Galați timp de 15 zile⁴⁰.

După securizarea noilor frontiere, în țară au reușit să intre și alți refugiați în mod clandestin. La 2 octombrie 1940, prefectul județului Covurlui a primit o telegramă din partea Ministerului de Interne, în care i s-a cerut ca “acești refugiați clandestini să fie considerați refugiați normali dacă erau de etnie română”⁴¹.

Condițiile de încartiruire ale refugiaților basarabeni și bucovineni au fost comunicate de Ministerul de Interne autorităților locale la 24 iulie. Alocația zilnică a fost stabilită la 50 de lei capul de familie, 40 de lei soția și 20 de lei pentru fiecare copil. Erau excluși cei plasați în servicii publice sau particulare și s-a redus acest ajutor cu 30% celor hrăniți în cantinele Crucii Roșii⁴². Într-un referat realizat la 28 august 1940 de Ministerul de Interne și trimis prefecturii aflăm mai multe detalii în privința modalității de plată a alocației. Fondurile erau trimise de guvern prefecturii care le achita pe bază de state de plată ce se realizau la 1 și 15 ale fiecărei luni. Pentru ca un refugiat să beneficieze de ajutor trebuia să îndeplinească următoarele condiții: “să nu fie plasat într-un serviciu sau funcție publică, să nu aibe rude sau cunoscuți în județ sau în oraș, să posede angajamentul 1 și 2 din partea Comitetului de Ordine și Siguranță și să domicilieze efectiv pe cuprinsul județului”⁴³. Datorită acestor condiții este dificil să precizăm numărul exact al refugiaților basarabeni și bucovineni prezenți pe raza

³⁹ *Ibidem*, f. 19-20.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 22 și 24.

⁴¹ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 3.

⁴² Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 86/1940, f. 18.

⁴³ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 87.

județului Covurlui numai dacă ne gândim la existența a numeroase relații de rudenie de o parte și de alta a Prutului.

Autoritățile au ținut evidența, în general, a celor ce primeau alocație de întreținere. La 1 august 1940 obținuseră alocație 107 persoane⁴⁴, la 25 august numărul lor s-a ridicat la 194⁴⁵, pentru ca la 10 septembrie să fie identificați în municipiu și județ 905 persoane ce au venit din Basarabia și Bucovina și cărora li se eliberaseră carnetele de identitate de refugiat. Dintre aceștia, 34 se mutaseră în alte regiuni ale țării, iar restul de 871 erau repartizați astfel: în orașul Galați se aflau 669 refugiați, dintre care 307 plasați și 333 neplasați, iar în județ se găseau 236, dintre care 97 plasați și 139 neplasați⁴⁶. Dintr-o telegramă urgentă trimisă la 25 octombrie 1940 de prefectul județului Covurlui Poliției București aflăm că numărul refugiaților crescuse la 1.261, din care erau plasați 869 și neplasați 392⁴⁷.

O altă modalitate de identificare a numărului refugiaților s-a realizat prin analizarea cererilor de ajutorare adresate de aceștia autorităților locale. Ajutorul acordat pe baza acestor cereri a oscilat între 400 de lei și 1.000 de lei, în funcție de situația fiecărui refugiat⁴⁸. În Galați a funcționat un Comitet pentru ajutorarea refugiaților, care, la 10 iulie 1940, strânsese suma de 1.007.590 lei. Din ea, 489.600 lei au fost folosiți pentru ajutorarea a 589 de familii refugiate⁴⁹. Tot pentru strângerea unor sume de bani în vederea ajutorării basarabenilor și bucovinenilor, la 19 iulie, Ministerul de Interne a comunicat Prefecturii Covurlui să-și dea concursul în vederea organizării unor concerte. În ziua următoare ordinul a fost întărit de rezidentul regal Paul D. Goma⁵⁰.

Atât autoritățile centrale, cât și cele locale, au luat măsuri în vederea plasării refugiaților. Mai întâi li s-au eliberat carnet de

⁴⁴ Idem, dosar 65/1940, f. 93-95. Erau 8 bărbați, 70 de femei și 29 copii.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 108-109. Lista cuprindea 13 bărbați, 112 femei și 69 copii.

⁴⁶ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 82-83. Lista a fost realizată de prefectul E. Grimalschi și de șeful Biroului Refugiaților, P. Eftimie.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 5.

⁴⁸ Idem, dosarele 69/1940 și 77/1940. Ambele dosare sunt pline de cereri de ajutorare a refugiaților basarabeni și bucovineni.

⁴⁹ Idem, dosar 69/1940, f. 177.

⁵⁰ Idem, dosar 39/1940, f. 149 și 56.

identitate de refugiat cu scopul unei evidențe mai clare⁵¹. Au fost întrebate diverse societăți, inclusiv private, dacă au posibilitatea angajării. Majoritatea a refuzat din diverse motive, cel mai invocat fiind prăbușirea economiei Galaților⁵². În timpul regimului antonesciano-legionar, Subsecretariatul de Stat al colonizării și populației evacuate cerea prefectului județului Covurlui găsirea unor tineri care să fie elemente bune legionare în vederea angajării ca gardieni publici la București. De asemenea, s-a cerut recomandarea unor băieți orfani în vârstă de 10 ani pentru a fi întreținuți și educați de un legionar inimos, copii de 14 ani, ca și copii de trupă și tineri de 18 ani care doreau să facă serviciul militar voluntar⁵³.

În baza deciziei ministeriale nr. 9.744 din 17 iulie 1940, s-a înființat, pe lângă Ministerul de Interne, un Comisariat General pentru asistența populației repatriate din Basarabia și Bucovina⁵⁴. Acest organism a avut rolul nu numai de a primi refugiații români, dar și de a controla fenomenul invers al plecărilor din România către Uniunea Sovietică. Și în această privință, Galații au devenit placa turnantă a transferului de populație, folosindu-se ruta fluvială, prin punctul de frontieră Reni. Între lunile iulie–octombrie 1940 pe aici vor trece zeci de mii de refugiați în drumul lor spre Uniunea Sovietică, lunile de vârf fiind iulie–august 1940⁵⁵. În această perioadă au plecat din România un număr de 165.089 de persoane⁵⁶. Cei care plecau erau basarabenii și bucovinenii care-și efectuaseră stagiul militar, minoritarii slavi, dar mai ales evreii care treceau frontiera considerând că, datorită propagande antisemite din România, erau mai la adăpost în stânga

⁵¹ *Ibidem*, f. 19.

⁵² *Ibidem*, f. 7 și 8.

⁵³ *Ibidem*, f. 18. Pentru a fi angajați gardieni publici condițiile erau: originea etnică română; vârsta maximă 30 de ani; îndeplinirea serviciului militar; bună purtare; să posede certificat de absolvire a 5 clase primare și să fie de constituție robustă fără infirmitate sau diformitate fizică.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 146.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 57-101, 108-177. Se indică numărul celor îmbarcați pe șleपुरi și trecuți la Reni în Uniunea Sovietică. Dăm câteva exemple concludente din lunile de vârf: în 14 iulie 837 persoane; în 16 iulie 3.277 persoane; în 18 iulie 2.451; în 19 iulie 1.776, etc.

⁵⁶ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, 1992, p. 190.

Prutului⁵⁷. Aceste persoane au venit din toată țara, de vreme ce, prefectul județului Covurlui comunica Ministerului de Interne, la 13 august 1940, că numărul celor care urmăreau să treacă în Basarabia la acea dată, prin punctul de frontieră Reni, “era în orașul Galați de 136, veniți din Brăila 34 și din teritoriul rural alți 5”⁵⁸, în condițiile în care transporturile au continuat până în octombrie.

În vederea rezolvării divergențelor a funcționat o Comisie româno-sovietică care și-a desfășurat lucrările la Odessa. Din păcate, partea sovietică a împiedicat evacuarea populației care dorea să treacă în România, fapt pentru care tranzitul de populație a continuat și în primăvara anului 1941⁵⁹.

Cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei a deschis și problema populației germane din aceste provincii. În 1940, numărul etnicilor germani din provinciile cedate Uniunii Sovietice se ridica la aproximativ 100.000⁶⁰. Moscova și Berlinul au semnat o convenție de repatriere, pe 5 septembrie 1940, care privea și țara noastră, deoarece drumul de repatriere trecea pe teritoriul României⁶¹. La 20 octombrie 1940, se încheia între partea română și cea germană un acord de strămutare a populației germane din Basarabia, Bucovina de nord și Dobrogea, care a prevăzut trecerea prin lagărul de tranzit de la Galați⁶². Peste zece zile această Convenție a fost completată cu un act adițional. În articolul 10 al acestui act autoritățile române au fost de acord ca detașamentul de repatriere german să instaleze la București, Gura Humorului și Constanța stații de emisie-recepție pe unde scurte, astfel ca, prin intermediul lor, detașamentele de repatriere să comunice cu Legația Germană din București și cu Berlinul⁶³.

⁵⁷I. Constantin, *op. cit.*, p. 103. Indică un număr de circa 300.000 de refugiați basarabeni și bucovineni și peste 150.000 de oameni care au emigrat în Uniunea Sovietică.

⁵⁸Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 132.

⁵⁹D. Șandru, *op. cit.*, p. 26-28. Șeful delegației sovietice era generalul D. Kozlov iar al părții române generalul Aurel Aldea.

⁶⁰Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*, Chișinău, 1995, p. 346.

⁶¹I. Constantin, *op. cit.*, p. 110.

⁶²Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, 1994, p. 145.

⁶³Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 39/1940, f. 191-192.

Deși oficial repatrierea etnicilor germani s-a făcut pe bază de voluntariat, realitatea era cu totul alta, fapt ce reiese din analiza ordinelor primite de Prefectura Covurlui de la București. La rândul ei, ea comunica, la 20 iulie 1940, Comandanților Poliției Municipiului Galați, Portului și Corpului III Teritorial că refugiații germani “nu se mai pot întoarce în teritoriile ocupate și trebuie să fie dirijați spre comunitățile germane din interiorul țării”⁶⁴.

Prin poziția sa, orașul Galați a devenit punctul de intrare în România al etnicilor germani din Basarabia, în drumul lor către Germania. Autoritățile locale au luat măsuri în vederea încartiruirii și aprovizionării coloniștilor germani care au trecut prin localitate. La 20 august 1940, Primăria Galați cerea ajutorul Pompierilor Militari pentru “a preveni eventualele incendii izbucnite prin cazarea lor în corturi și gherete din scânduri pe locul aeroportului civil”⁶⁵. Aceeași Primărie comunica directorului Întreprinderilor Comunale că se puteau încartirui circa 10.000 persoane⁶⁶.

Printre măsurile luate de Primărie amintim și punerea la dispoziția etnicilor germani a unui obor de animale și a unor indicatoare scrise în germană pe străzile pe care aceștia treceau⁶⁷. Mai mult decât atât, Prefectura Covurlui a luat pe cont propriu vânzarea cailor germanilor care se repatriau din sudul Basarabiei. Conform proceselor verbale din 19, 23, 26 și 30 octombrie 1940, autoritățile locale au primit 895 de cai⁶⁸, obținând, prin vânzarea lor, suma de 6.503.726 de lei⁶⁹.

Numărul etnicilor germani care au trecut prin Galați este semnificativ. În majoritatea cazurilor ei nu au mai apucat să staționeze în oraș, repatrierea făcându-se prin intermediul transportului fluvial, deoarece s-a putut realiza la o scară mai mare și era mai ieftin. La 22

⁶⁴ *Ibidem*, f. 166.

⁶⁵ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 87/1940, f. 1.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 2.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 7-8.

⁶⁸ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 20/1940, f. 65-66. Mai exact au primit 767 iepe, 25 armăsari și 103 mânji.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 44. Din suma totală s-au scăzut 104.400 lei cheltuieli de întreținere și 14.700 pentru spitalul veterinar. Din suma rămasă de 6.384.626 lei, 6.034.000 au revenit Ministerului Agriculturii, conform ordonanței nr. 15.070/1940 iar excedentul de 350.626 lei a rămas autorităților locale pentru cumpărarea de reproducători.

august 1940, Primăria a comunicat Poliției Covurlui că în dana 4 a portului din Galați au fost amplasate cisterne cu apă pentru alimentarea celor 80.000 de germani care în curând urmează să fie evacuați din Basarabia⁷⁰. Numărul mare al etnicilor germani care au tranzitat orașul reiese și din ordinul cu nr. 71.297/1940, emis de Ministerul Economiei Naționale, prin care cerea autorităților locale ca zilnic să fie puse la dispoziția refugiaților germani ce vin pe Dunăre următoarele cantități de alimente: “900 kg carne, 3.000 kg pâine, 300 kg paste făinoase, 250 kg leguminoase sau 1.000 kg legume proaspăte, 300 kg slănină, 200 kg brânză, 400 litri lapte, 1.000 bucăți ouă plus alte alimente neperisabile”⁷¹. Istoricul german Andreas Hillgruber, analizând datele oferite de Volksdeutsche Mittelstelle, preciza că au fost strămutați în Germania 93.548 germani din Basarabia și 43.538 din Bucovina de nord, majoritatea tranzitând lagărul de la Galați⁷². Tot pe aici s-au repatriat alți 15.000 de germani din nordul Dobrogei, 52.000 din sudul Bucovinei și 9.000 din alte zone ale țării⁷³.

Tragedia României a continuat la 30 august 1940 prin cedarea nord-vestului Transilvaniei Ungariei, în urma Dictatului de la Viena⁷⁴. Peste câteva zile, la 7 septembrie 1940, s-a semnat Tratatul de la Craiova prin care România a pierdut și Cadrilaterul în favoarea Bulgariei⁷⁵.

Aceste cedări teritoriale au deschis problema schimbului de populație. În privința nord-vestului Transilvaniei, populația de pe acest teritoriu urma să capete automat cetățenia ungară, însă aveau dreptul să opteze pentru cetățenia română în decurs de șase luni. Cei care uzau de acest drept erau obligați în termen de un an să-și

⁷⁰ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 87/1940, f. 3.

⁷¹ *Ibidem*, f. 11.

⁷² A. Hillgruber, *op. cit.*, p 339-340. Întreaga operație de repatriere a fost organizată de Volksdeutsche Mittelstelle. După recucerirea acestor regiuni s-a constatat, printr-un recensământ realizat la 1 iulie 1941, că în Basarabia se mai aflau 2.058 germani iar în Bucovina de nord 3.446.

⁷³ *Ibidem*, p 145.

⁷⁴ Vezi A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Ediția a II-a, București, 1996, p 306-365. România a pierdut un teritoriu de 42.610 km² cu o populație de 2.388.774 locuitori din care românii reprezentau 50,2%, ungurii 37,1%, germanii 2,7% iar restul fiind alte minorități.

⁷⁵ *Ibidem*, p 303-305.

lichideze averea și să treacă în România. De aceleași drepturi beneficiau și maghiarii din România care au dorit să treacă în Ungaria⁷⁶.

Conform recensământului din 29 decembrie 1930, în orașul Galați locuiau 2.155 unguri⁷⁷. Dintre aceștia, până la 28 noiembrie 1940, un număr de 81 de persoane au părăsit țara⁷⁸. La 10 decembrie 1940, Direcția Administrației de Stat din Ministerul Afacerilor Interne a cerut prefecților, în regim de urgență, alcătuirea unor tabele cu populația maghiară repatriată sau refugiată în Ungaria după 1 septembrie același an. Situațiile au fost încheiate la 16 decembrie și predate autorităților centrale. Conform acestora, un număr de 747 persoane de pe raza întregului județ părăsiseră țara până la acea dată⁷⁹.

În privința românilor din nord-vestul Transilvaniei care s-au așezat în județul Covurlui, nu beneficiem decât de o statistică realizată în urma unui ordin al Ministerului de Interne, Direcția Administrației de Stat, din 18 septembrie 1940. Conform acesteia, până la acea dată se stabiliseră în municipiul Galați 8 familii și în județ alte 7⁸⁰.

În timpul tratatelor româno-bulgare privind Cadrilaterul s-a convenit asupra unui schimb obligatoriu de populație, în termen de trei luni, între bulgarii din Dobrogea de nord și românii din Cadrilater. Cu privire la bulgarii și românii stabiliți în alte regiuni ale României și, respectiv, ale Bulgariei, imigrarea lor a rămas facultativă⁸¹.

⁷⁶ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 30/1940, f.1-2. Maghiarii din România care au urmărit să treacă în Ungaria trebuiau să se prezinte la notarul public sau la judecătoria respectivă unde urmau să dea o declarație sub formă autenticată. Cu această declarație în două exemplare se prezentau la poliția orașului sau a preturii respective, unde obțineau o autorizație de trecere peste frontieră. Opțiunea pentru cetățenia ungară atrăgea după sine renunțarea la cetățenia română.

⁷⁷ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 323/1939, f. 2. Totalul populației municipiului Galați era de 100.611 locuitori, din care români 68.656, evrei 19.252, ruși 2.953, greci 2.922, unguri 2.155, germani 1.257, armeni 571, bulgari 466, poloni 330, romi 287, sârbi 248, turci 143, alte neamuri 1.269 și persoane nedeclarate 102.

⁷⁸ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 30/1940, f. 54-59.

⁷⁹ Idem, dosar 57/1940, f.1-2. Statistica a fost realizată după locul de naștere și după profesie.

⁸⁰ Idem, dosar 39/1940, f. 38-39.

⁸¹ N. Ciachir, *op. cit.*, p. 266.

Transferul populației a început la 5 noiembrie 1940 și s-a încheiat la 14 decembrie același an⁸².

Conform planului inițial întocmit de Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate, Comisariatul General al Dobrogei, românii din Cadrilater urmau a fi colonizați în județele Ialomița și Constanța. Un număr însemnat de locuitori de etnie bulgară din România nu au respectat acest plan de evacuare și s-au răspândit în toată țara. În aceste condiții autoritățile locale au primit misiunea identificării tuturor locuitorilor de etnie bulgară, inclusiv a celor veniți din Basarabia, deoarece foarte multe persoane de această origine din Constanța și Tulcea s-au strecurat în județele limitrofe pentru a li se pierde urma și a scăpa astfel obligației de a părăsi țara⁸³ și, în al doilea rând, deoarece a existat teama unui deficit al schimbului de populație în defavoarea românilor⁸⁴.

Autoritățile din București au cerut prefecturilor identificarea și repartizarea coloniștilor români aduși din Cadrilater pe moșiile expropriate de la evrei⁸⁵. Știindu-se faptul că românii din sudul Dobrogei erau buni comercianți, Ținutul Marea cerea Ținutului Dunărea să-i ajute pe aceștia, prin propuneri concrete de afaceri și prin facilități, pentru anihilarea elementului evreiesc⁸⁶. În condițiile prăbușirii economiei Galaților, răspunsul nu a fost unul satisfăcător⁸⁷.

În concluzie, dispariția Poloniei în 1939 și amputările teritoriale suferite de România în anul 1940, au deschis complexa și dificilă problemă a refugiaților, cu care întreaga țară a trebuit să se confrunte. După stabilirea primilor refugiați civili polonezi la Dunărea de Jos, autoritățile județului Covurlui aveau să facă față unor importante mișcări demografice, datorate cedării Basarabiei, a nord-vestului

⁸² D. Șandru, *op. cit.*, p. 104.

⁸³ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 31/1940, f. 2, 4-5, 6-7, 10, 13, 18. Au fost identificați în plasa Bujor 2 persoane, în plasa Prut 7 persoane venite din Basarabia și în Plasa Siret 64 de persoane.

⁸⁴ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 88/1940, f. 4-5.

⁸⁵ Arh. St. Galați, fond Prefectura județului Covurlui, dosar 58/1940, f. 54-56.

⁸⁶ "Monitorul Oficial" din 8 august 1940. În decretul-lege privind situația juridică a evreilor se consemna: n-au dreptul să posede proprietăți rurale, să facă comerț în comunele rurale, să fie în consilii de administrație ale întreprinderilor de orice natură, să fie editori de cărți, etc.

⁸⁷ Arh. St. Galați, fond Primăria Galați, dosar 88/1940, f. 1-2.

Transilvaniei și a Cadrilaterului. Devenit o adevărată placă turnantă a schimbului de populație între Uniunea Sovietică și România, orașul Galați avea să fie inclus și în rutele de repatriere a etnicilor germani din teritoriile cedate, Basarabia și nordul Bucovinei, dar și din alte regiuni ale țării.

Situația Galaților ca urmare a pierderii Basarabiei a fost excelent redată într-o comunicare adresată, în septembrie 1940, primăriei de către Camera de Comerț și Industrie Galați: “[...] Basarabia a constituit un deșeu pentru Galați atât pentru desfacerea mărfurilor de import cât și pentru plasamentul articolelor industriale fabricate la Galați. Exportul de cereale ce face activitatea portului Galați este alimentat astăzi de producția agricolă a Moldovei iar până la 30 iunie 1940 a fost alimentat și de Basarabia. Actuala stare de război a sistat cu desăvârșire atât traficul de export, de tranzit cât și de import [...]. În aceste condiții plasarea unor refugiați ar provoca dificultăți [...]”⁸⁸.

Galați

⁸⁸ *Ibidem*, f.1-2.